

อัตลักษณ์หัตถเวชกรรมไทยสู่การออกแบบผลิตภัณฑ์ ในสปาร่วมสมัย

Thai Massage Identity to Product Design Contemporary Spa

อาจารย์ ดร.อรัญ วาณิชกร

อาจารย์ประจำสาขาวิชาการออกแบบทัศนศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

Aran Wanichakorn

Department of Visual Design, Faculty of Fine Arts, Srinakharinwirot University, Thailand.

Corresponding author, E-mail : aranswu@gmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมาย เพื่อศึกษารวบรวมอัตลักษณ์ของการนวดไทย การวิเคราะห์ทฤษฎี การนำเสนอข้อกำหนดที่เหมาะสมกับการออกแบบ และสังเคราะห์ทฤษฎีสู่การออกแบบสำหรับสร้างฐานข้อมูลทางด้านภาพลักษณ์ของการนวดไทย เพื่อต่อยอดสู่การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ในสปาไทยจากอัตลักษณ์การนวดไทย การสร้างข้อกำหนดทั้งรูปธรรมแบบตะวันตก และนามธรรมซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างคุณค่าของการออกแบบในแบบตะวันออก โดยใช้อัตลักษณ์หัตถเวชกรรมไทยสู่การออกแบบผลิตภัณฑ์ในสปาร่วมสมัยประกอบด้วย เฟอร์นิเจอร์และของตกแต่ง โดยออกแบบผลิตภัณฑ์จำนวน 10 รูปแบบ ได้แก่ เก้าอี้นวดพักผ่อน โคมไฟ ฉากกั้น ชุดชงชาสมุนไพร ชั้นวางยาสมุนไพรไทยใต้กลาง ถาดที่ตั้งกำยาน หรือที่ตั้งรูปหอมอโรมา ภาชนะและศิลปะตกแต่งผนัง จากนั้น

คัดเลือกจำนวน 2 รูปแบบเพื่อผลิตต้นแบบผลิตภัณฑ์รูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ตั้งกายาน หรือที่ตั้งรูปหอมอโรมา และรูปแบบผลิตภัณฑ์ชุดชงชาสมุนไพร และคัดเลือก 2 รูปแบบ เพื่อยืนยันจิตสิทธิบัตรให้กับมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้แก่ รูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ตั้งกายาน หรือที่ตั้งรูปหอมอโรมา รูปแบบเก้าอ้นนั่งพักคอย

จากการวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์ได้พบว่า ข้อกำหนดฐานข้อมูลอัตลักษณ์ การใช้อัตลักษณ์ หัตถเวชกรรมไทยช่วยให้จัดการออกแบบได้ง่ายขึ้น โดยนักออกแบบสามารถทำงานเป็นทีมได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ และอัตลักษณ์หัตถเวชกรรมไทยซึ่งเป็นกิจกรรมหลักในการดูแลสุขภาพและความงามของไทย เมื่อนำมาบูรณาการกับการออกแบบผลิตภัณฑ์ในสปา สามารถทำได้อย่างเหมาะสมกลมกลืนกับการออกแบบตกแต่งพื้นที่ในรูปลักษณะแบบไทยหรือเรือนไทย และยังช่วยสร้างคุณค่า เอกภาพและสร้างการจดจำให้เกิดขึ้นกับผู้รับบริการได้เป็นอย่างดี

Abstract

This research aimed to explore, study, collect data and then analyze the strategy and present the principle of the design. Lastly, strategies synthesized to create the identity of Thai Traditional Massage to extend and develop the product design in Thai Spa. This research was to establish specifications both tangible and intangible western style which is a part of creating the value of the design in oriental style and use Thai

massage identity to the product design in spa including furniture and decorations by 10 perspective design as follows: waiting chair, lamp, partition, herbal tea maker set, Thai herbal medical shelf, coffee table, tray, pottery for frankincense incense aroma, container and painting wall. Next, select 2 work pieces by 2 experts to submit the patent for Srinakharinwirot University proprietary such as pottery for frankincense incense aroma and waiting chair. Then, select 2 work pieces to create prototype such as pottery for frankincense incense aroma and herbal tea set.

It is found that the identity on database by using Thai traditional massage design creating the design more easily. The designer could work as a team quickly and efficiently. Thai Massage, the main activity for health and beauty, took part in the integration of product design in the Contemporary Spa and be appropriately harmonized with the interior space in the house looks like Thai style or Thai house. It also creates value, unity and builds the pictures in memory of the client as well.

Keyword: Thai Traditional Massage, Identity, Contemporary Spa, Product Design

บทนำ

จากการที่ประเทศต่างๆ ทั่วโลก และประเทศไทยได้ตื่นตัวและให้ความสำคัญต่อแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) เป็นอย่างมาก ซึ่งอาจเป็นผลจากในปัจจุบันความคิดสร้างสรรค์ส่งผลโดยตรงต่อการสร้างงาน ศักยภาพและความมั่งคั่ง ตลอดจนความสามารถในการส่งเสริมการท่องเที่ยวได้เป็นอย่างมากโดยใช้การลงทุนที่ต่ำ โดยใช้การพึ่งพาทุนทางสติปัญญาหรือความคิดสร้างสรรค์เป็นสำคัญ โดยอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ของไทยได้อ้างอิงการแบ่งประเภทจาก UNTAD ซึ่งประกอบด้วย กลุ่มวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ (Cultural Heritage), กลุ่มศิลปะ (Arts), กลุ่มสื่อ (Media), กลุ่มสร้างสรรค์ตามลักษณะงาน (Functional Creation) (สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2556, ก).

การแพทย์แผนไทยเป็นหนึ่งในอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ (Creative Industry) ภายใต้กลุ่มวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ (Cultural Heritage) ซึ่งมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอย่างยาวนานและเป็น 1 ในปัจจัย 4 ของวิถีชีวิตของคนไทยและสังคมไทยในอดีต โดยการแพทย์แผนไทยได้หายไปจากสังคมไทยช่วงเวลาหนึ่ง (สถาบันการแพทย์แผนไทย กรมการแพทย์, 2557 : 7). จากการล่าอาณานิคมของชาติตะวันตก ในครั้งนั้นหัตถเวชกรรมไทยหรือนวดไทยได้ถูกนำไปใช้ในทางที่ไม่เหมาะสม เช่น การนวดแอบแฝง การค้าบริการ ฯลฯ ทำให้ภาพลักษณ์การแพทย์แผนไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งการนวดไทยได้เสื่อมเสียไปเป็นอย่างมาก ซึ่งได้เป็นส่วนหนึ่งของภาพลักษณ์ของการท่องเที่ยวของประเทศไทยไปอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้การขาดการต่อยอดภาพลักษณ์หรือภาพพจน์ในด้านดีเปรียบดั่งน้ำดีซึ่งมีน้อยกว่าไม่สามารถกลบล้างภาพลักษณ์ในด้านไม่ดีหรือขับไล่ น้ำเสียออกไปได้จาก

ปรากฏการณ์ดังกล่าวทำให้เป็นปัญหาต่อการแยกแยะ อุตสาหกรรมการบริการที่ดีกับอุตสาหกรรมการบริการแอบแฝงให้ชัดเจนได้ อุตสาหกรรมการบริการที่ดีภาพลักษณ์และการปรากฏอยู่ในปัจจุบันเป็นเพียงการจำลองภาพจากอดีตที่เลือนลาง ล้าสมัย ขาดบรรยากาศที่สอดคล้องกับความต้องการของคนรุ่นใหม่ ซึ่งบรรยากาศนี้เป็นส่วนสำคัญของอุตสาหกรรมการบริการ

ปัจจุบันหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องก็ได้มีทั้งมาตรการกวดล้างขนาดแอบแฝง และมีการส่งเสริมยกระดับการนวดไทยที่ถูกต้องให้คงอยู่ และอนุรักษ์ไว้ให้เป็นมรดกของประเทศไทยด้วยการกำหนด **แผนยุทธศาสตร์การนวดไทย มรดกไทยสู่มรดกโลก พ.ศ. 2556-2559** โดยยึดหลักการที่สอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์ชาติ การพัฒนาภูมิปัญญาไทย สุขภาพไทย ฉบับที่ 2 และแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 11 โดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา และสร้างสมดุลการพัฒนาในทุกมิติ (สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2556 : ก). และได้นำสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่มีผลต่อการพัฒนาการนวดไทย รวมถึงสถานการณ์สำคัญในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การนวดไทย มรดกไทยสู่มรดกโลกจากแผนยุทธศาสตร์ปี 2559

การวิจัยครั้งนี้จะมีส่วนในการผลักดันนโยบายในครั้งนี้อาด้วยเรื่องการพัฒนาและยกระดับมาตรฐานการนวดไทย มีเป้าประสงค์ที่ว่า การนวดไทย คือ มาตรฐานโลก โดยตัวชีวิตคือ การนวดไทยได้รับการยอมรับเป็นส่วนหนึ่งในระบบสุขภาพของไทย ที่องค์กรระดับโลกให้การรับรองมาตรฐานการนวดไทย และการนวดไทยเป็นมรดกโลก โดยมีกลยุทธ์มุ่งสร้างการนวดไทยเป็นเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) ในระดับสากล มี

กิจกรรมหลัก คือ การวิเคราะห์ความต้องการที่เกี่ยวข้องกับการนวด เช่น การตลาด การสร้างอัตลักษณ์นวดไทย การเผยแพร่ สื่อสารประชาสัมพันธ์ ทั้งในและต่างประเทศ ได้แก่การพัฒนาเว็บไซต์หลายภาษาเพื่อสะดวกต่อการเข้าถึงการจัดนิทรรศการเคลื่อนที่ในต่างประเทศ การบูรณาการนวดไทย ในกิจกรรมหลัก ๆ เช่น การประชุมระดับประเทศ และระดับโลก

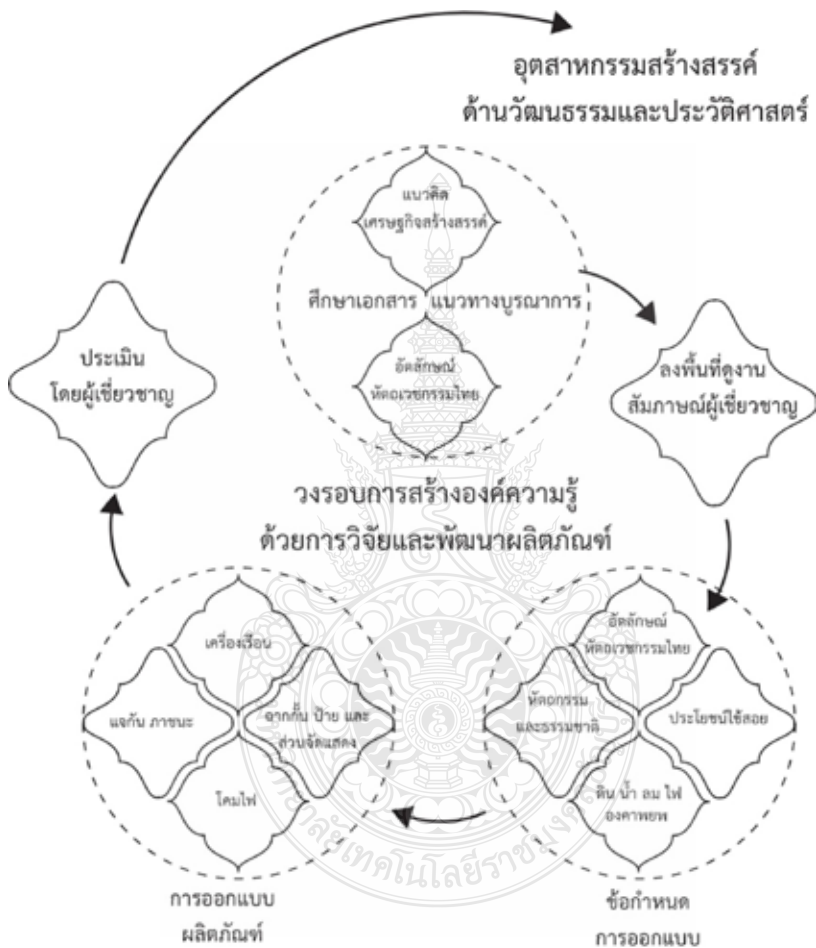
ดังนั้นการต่อยอดภาพลักษณ์ที่ดีทางการแพทย์แผนไทยด้วยแนวคิด การบูรณาการอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ เพื่อเชื่อมโยงการแพทย์แผนไทย ด้านวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์เข้ากลุ่มสร้างสรรค์อื่นๆ ได้แก่ กลุ่มศิลปะ (Arts), กลุ่มสร้างสรรค์ตามลักษณะงาน (Functional Creation) โดยใช้ทุนทางสติปัญญาและความคิดสร้างสรรค์ ร่วมกับเครื่องมือและกระบวนการวิจัยเชิงสร้างสรรค์ หรือการวิจัยทางศิลปะและการออกแบบเป็นเครื่องมือสำคัญในการบูรณาการการเรียนรู้สร้างสรรค์ศิลปะในแต่ละด้าน แต่ละสาขา นอกจากจะต้องหุ้มเทลงลึกดังเดียวในแต่ละด้าน แต่ละผลงานแล้ว การเรียนรู้ในเชิงบูรณาการ เชิงสัมพันธ์ที่ศิลปะแต่ละด้านมี ความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน ทั้งในประเด็นความงาม แรงบันดาลใจ และแนวคิดต่างๆ (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2554 : 8). ดังนั้น งานวิจัยชิ้นนี้จึงเป็นการบูรณาการทางศิลปกรรมสู่การออกแบบเพื่อต่อยอดองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมบริการด้านหัตถเวชกรรมไทย ในส่วนของการออกแบบผลิตภัณฑ์ เครื่องใช้ ของที่ระลึกของตกแต่งในสถานบริการสปาจากอัตลักษณ์ทางหัตถเวชกรรมไทยเพื่อสร้างการจดจำ ตลอดจนภาพลักษณ์ที่ดีทางกายภาพ ซึ่งจะส่งผลต่อบรรยากาศที่ดีให้กับผู้รับบริการทางหัตถเวชกรรมไทยต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อต่อยอดออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ในสปาไทยจาก
อัตลักษณ์หัตถเวชกรรมไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้ใช้รูปแบบการวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์ (Research & Development) โดยสามารถแบ่งกระบวนการหลักได้เป็น 2 ขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1 ขั้นตอนการวิจัย (Research) ใช้วิธีการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) โดยการเก็บข้อมูลภาคเอกสาร เพื่อกำหนดขอบเขตการวิจัย และเครื่องมือในการวิจัย จากนั้นลงพื้นที่เก็บข้อมูล และการฝังตัวในสถานการณ์จริงที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะเจาะจงที่หน่วยงานกำหนดนโยบายการแพทย์แผนไทย คือ กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก กระทรวงสาธารณสุข กับผู้เชี่ยวชาญด้านการแพทย์แผนไทย จากนั้นสรุปข้อมูลและสร้างเป็นข้อกำหนดการออกแบบ จากนั้นต่อยอดผลการวิจัยสู่การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ 10 รูปแบบโดยนักออกแบบผลิตภัณฑ์ 2 คน จากนั้นประเมินความพึงพอใจรูปแบบจดสิทธิบัตรการออกแบบจำนวน 2 รูปแบบและผลิตต้นแบบ 2 ชิ้น โดยกระบวนการทั้งหมดมีรายละเอียดดังแผนภาพต่อไปนี้ (อรัญ วานิชกร. 2556).

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการดำเนินการวิจัย

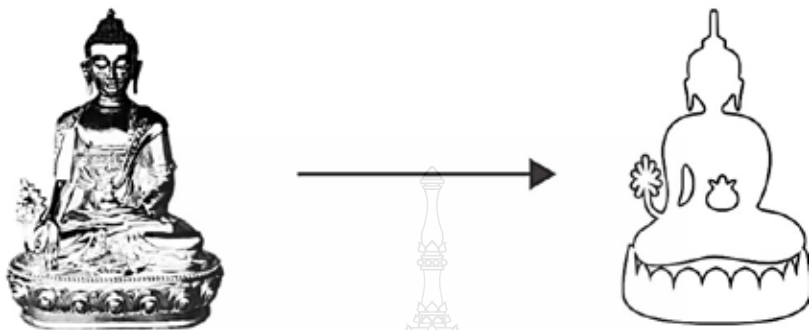
การวิจัยในครั้งนี้ได้วิเคราะห์ข้อกำหนดที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม สำหรับการออกแบบผลิตภัณฑ์ในสปาร่วมสมัยดังต่อไปนี้

1. ข้อกำหนดด้านอัตลักษณ์วัดไทยที่ได้จากการศึกษาเพื่อใช้ในการออกแบบมีดังนี้

อัตลักษณ์ที่ใช้ในการออกแบบครั้งนี้ ได้จากอัตลักษณ์ความเป็นไทย อัตลักษณ์ภาพนามธรรม และอัตลักษณ์ภาพสื่อความหมาย โดยกระบวนการทางทัศนศิลป์ การแปลความหมาย ลดทอน ตัดทอน จนสื่อออกมาเป็นภาพฐานข้อมูล ดังต่อไปนี้

อัตลักษณ์จากพระไภษัชยคุรุไวฑูรยประภาตถาคต (พระกริ่ง)

เป็นพระพุทธรูปที่พบเฉพาะในนิคมหายาน พระนามของท่านหมายถึงพระตถาคตเจ้าผู้เป็นบรมครูแห่งยารักษาโรค ผู้มีรัศมีสีน้ำเงินดั่งไพฑูรย์ พระนามอื่นๆของท่านคือ พระไภษัชยคุรุตถาคต พระมหาแพทย์ ราชพุทธรเจ้า พระมหาไภษัชยราชพุทธรเจ้า เป็นที่นิยมนับถือในหมู่ชาวจีนและชาวทิเบต (เรียกว่า ช้างเผือก) รูปลักษณะในความเชื่อของชาวจีน รูปของพระองค์อยู่ในท่านั่งสมาธิ มีรัตนเจดีย์วางบนพระหัตถ์ ส่วนในความเชื่อของชาวทิเบต พระองค์มีกายสีน้ำเงินเข้ม นั่งขัดสมาธิ พระหัตถ์ขวาถือยาสมุนไพโร (นิยมเป็นเห็ดหลินจือ) พระหัตถ์ซ้ายถือบาตรวางบนพระเพล่า ถือกันว่าทรงเป็นพระพุทธรูปเจ้าที่สามารถรักษาโรคทางกายและโรคทางกรรมของสัตว์โลก ต้นกำเนิด “พระกริ่ง” ในประเทศไทยนั้นมาจากพระไภษัชยคุรุไวฑูรยประภาตถาคต นี้เอง ที่หน้าตักท่านจะมี บาตรน้ำมนต์ตามคติความเชื่อของคนไทย แต่ในทิเบต จีน นั่นคือ หม้อยาเป็นพระพุทธรูปเจ้าในภาคหม้อรักษาโรค ผู้เป็นประธานในการปรุ้งยาในพิธีสำคัญ ๆ

ภาพที่ 2 อัตลักษณ์จากพระโกษชัยคุรุไวฑูรยประภาตถาคต (พระกริ่ง)

อัตลักษณ์จากบรมครูการแพทย์แผนไทยหมอชีวกโกมารภัจจ์

หมอชีวกโกมารภัจจ์นั้น เป็นแพทย์ประจำพระองค์ของพระเจ้าพิมพิสาร (พระราชาแห่งแคว้นมคธ) และเป็นแพทย์ประจำพระองค์ของพระพุทธเจ้า และพระสงฆ์ ผู้เป็นพุทธสาวกทั้งหลาย ประวัติของหมอชีวกโกมารภัจจ์เป็นเรื่องราวประวัติการแพทย์สมัยพุทธกาล หมอชีวกโกมารภัจจ์ เป็นบุตรของนางสาลาวดี นครโสเภณีประจำเมืองราชคฤห์ แคว้นมคธ ในสมัยนั้นตำแหน่งนี้มีเกียรติยศต่างจากในสมัยนี้ นางสาวดีตั้งครรภ์โดยบังเอิญ เมื่อคลอดบุตรชายออกมาจึงสั่งให้สาวใช้นำไปทิ้ง แต่อภัยราชกุมารพระราชโอรสของพระเจ้าพิมพิสารไปพบเข้า จึงนำมาเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรม

ชื่อ ชีวก ตั้งขึ้นตามคำกราบทูลตอบคำถามของพระองค์ที่ตรัสถามว่า เด็กยังมีชีวิตอยู่หรือเปล่า มหาตเล็กกราบทูลว่า ยังมีชีวิตอยู่ (ชีวก) ส่วนคำว่า โกมารภัจจ์ แปลว่า กุมารที่ได้รับการเลี้ยงดู หรือ กุมารในราชสำนัก หมายถึง บุตรบุญธรรม นั่นเอง ฉะนั้น ชีวกโกมารภัจจ์ จึงหมายถึง บุตรบุญธรรมที่ยังมีชีวิตอยู่ นั่นเอง เมื่อเติบโตขึ้นชีวกถูกพวกเด็กๆ ในวัง

ล้อเลียนว่า เจ้าลูกไม่มีพ่อ ด้วยความมานะ จึงหนีพระบิดาไปเรียนศิลปวิทยาที่เมืองตักสิลา เพื่อเอาชนะคำดูหมิ่นวิชาที่เลือกเรียนคือวิชาแพทย์ แต่เนื่องจากไม่มีค่าเล่าเรียน จึงอาสารับใช้พระอาจารย์ เมื่อเรียนอยู่ถึง 7 ปี จึงลาอาจารย์กลับบ้าน ระหว่างทางอาจารย์ให้ไปหาต้นไม้ที่ทำยาไม่ได้ ให้เก็บตัวอย่างมาให้ดู ปรากฏว่ากลับมามือเปล่า เพราะต้นไม้ทุกต้นใช้ทำยาได้ อาจารย์บอกว่าเขาได้เรียนจบแล้ว จึงอนุญาตให้กลับได้ หลังจากกลับเมืองมาแล้ว ได้รักษาพระเจ้าพิมพิสารให้หายขาดจากภคันทลาพาธ (โรคริดสีดวงทวาร) และได้รับการแต่งตั้งให้เป็นหมอหลวง และได้รับพระราชทานสวนมะม่วง แต่ต่อมาหมอชีวกก็ได้ถวายสวนนี้ให้พระพุทธเจ้า และพระสาวกทั้งหลาย และได้ถวายตัวเป็นแพทย์ประจำพระองค์อีกด้วย ด้วยความที่เป็นคนบำเพ็ญแต่สิ่งที่ดีงาม ช่วยเหลือผู้เจ็บป่วย ไม่เลือกฐานะ จึงได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นเอตทัคคะ ในด้าน เป็นที่รักของปวงชนในวงการแพทย์แผนโบราณในปัจจุบันนี้ ถือว่าหมอชีวกโกมารภัจจ์เป็นบรมครูแห่งการแพทย์แผนโบราณ เป็นที่เคารพของประชาชนทั่วไปที่ยังคงทึ่งร่ำร่อยอย่างมีชีวิตชีวา ในพระไตรปิฎก แพทย์แผนไทยยกย่อง และนับถือหมอชีวกโกมารภัจจ์เป็นครูแพทย์

ภาพที่ 3 อัตลักษณ์จากบรมครูการแพทย์แผนไทยหมอชีวกโกมารภัจจ์

อัตลักษณ์จากเฉลวปักหม้อยา

เฉลว เครื่องหมายทำด้วยตอก หักขัดกันเป็นมุม ตั้งแต่สามมุม ขึ้นไป แพทย์แผนโบราณใช้ปักหม้อยาต้ม นอกจากนี้อาจใช้ปักเป็น เครื่องหมายบอกขายของ หรือปักบอกเขตก็ได้ เฉลวมีหลายขนาด สำหรับ ขนาดใหญ่จะใช้ปักไม้ไผ่หรือหวายขัดกันเป็นรูป หากเป็นขนาดเล็ก อย่างเฉลว ปักปากหม้อยาก็ใช้ตอกขัดไขว้กัน ว่ากันว่าหม้อที่บรรจุยาถ้าไม่ลงคาถามีเฉลว ปักกันไว้เมื่อผ่านบ้านหม้ออื่นหรือคนหรือสิ่งใดที่ถือ อาจทำให้เครื่องยาที่มีอยู่ ในนั้นเสื่อมคุณภาพหายความศักดิ์สิทธิ์ หรือกันไม่ให้ใครเติมอะไรลงไปหรือ กันอะไรที่จะไปทำลายยาให้เสียไป ดังนั้นจึงต้องปักเฉลวไว้

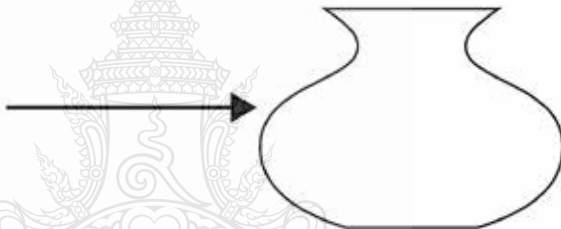
เฉลว มีความหมายไม่เพียงแต่ปักสำหรับหม้อยาดังกล่าว แต่ยังมี ความหมายใช้ในแง่อื่นอีก เช่น ปักลงที่ ๔ มุมของที่ดินที่ทำการจับจอง หรือปักไว้ที่ที่แสดงว่าเป็นบริเวณที่หวงห้ามต่าง ๆ หรือบอกเตือน ให้ระวัง อันตราย เวลาคลอดลูกอยู่ไฟโบราณก็มีการปักเฉลว ความหมายเกี่ยวกับ พิธีการนี้ จึงคล้าย ๆ กับเป็นยันต์ศักดิ์สิทธิ์ ใช้ป้องกันการถูกกระทำด้วยคาถา อาคมและภูตผีปีศาจโดยที่เฉลว เป็น เครื่อง หมายถึง ยันต์หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่เกี่ยวข้องกับยา เกษัชกรรมสมาคมแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ จึงได้นำมาใช้เป็นส่วนหนึ่งในการทำสัญลักษณ์ของหน่วยงาน

ภาพที่ 4 อัตลักษณ์จากเฉลวปักหม้อยา

อัตลักษณ์จากหม้อยา

หม้อยาสมัยโบราณนั้น เป็นหม้อดินเผาปราศจากการเคลือบผิว หม้อยาจะต่างจากหม้อที่ใช้ปรุงอาหารโดยปัก เกลวหรือดาเหลวเป็นสัญลักษณ์ เมื่อผ่านบ้านหม้ออื่นหรือคนหรือสิ่งใดที่ถือ อาจทำให้เครื่องยาที่มีอยู่ในนั้นเสื่อมคุณภาพหายความศักดิ์สิทธิ์ หรือกันไม่ให้ใครเติมอะไรลงไปหรือกันอะไรที่จะไปทำลายยาให้เสียไป ดังนั้นจึงต้องปักเกลวไว้

ภาพที่ 5 อัตลักษณ์จากหม้อยา

อัตลักษณ์ทำนวด

การนวดแผนโบราณมีต้นตำรามาจากอินเดียซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลคือมีมานานกว่า ๒๕๐๐ ปี แต่ไม่มีหลักฐานแน่นอนว่าเข้ามาถึงเมืองไทยเมื่อใด เมื่อเข้ามาถึงเมืองไทยก็ได้ถูกพัฒนาและปรับปรุงแก้ไขให้เข้ากับวัฒนธรรมของสังคมไทยเป็นศาสตร์บำบัดและรักษาโรคแขนงหนึ่งของการแพทย์แผนไทย โดยจะเน้นในลักษณะการกด การคลึง การบีบ การดัด การดึง และการอบ ประคบจนเป็นรูปแบบที่เป็นมาตรฐานของไทย และถ่ายทอดมาจนถึงปัจจุบัน

ในเมืองไทยชุดพบหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่เก่าแก่ที่สุดชิ้นหนึ่งใน ป่ามะม่วง ที่จารึกเป็นรูปวิธีการรักษาด้วยการนวดบนศิลาจารึกสมัย พ่อขุนรามคำแหงและมีหลักฐานสำคัญอีกชิ้นหนึ่งเป็นบันทึกจดหมายเหตุ ของราชทูตฝรั่งเศสในสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชกล่าวถึงการ นวดเพื่อรักษาโรคของไทยว่า “ในกรุงสยามนั้นถ้าใครป่วยไข้ลงก็จะเริ่ม ทำเส้นสายยืด โดยให้ผู้ชำนาญในทางนี้ขึ้นไปนหลังแล้วใช้เท้าเหยียบ กล่าวกันว่า หญิงมีครรภ์มักใช้เด็กเหยียบ เพื่อให้คลอดบุตรง่าย”

หลังจากเสียดังให้พม่าสองครั้ง ตำราการแพทย์แผนไทยได้ ถูกทำลายสูญหายไปเป็นจำนวนมาก ในสมัยรัตนโกสินทร์ พระบาท สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ เมื่อครั้งย้ายราชธานี จากกรุงธนบุรีมาตั้งที่กรุงเทพฯ ทรงให้ปฏิสังขรณ์วัดโพธิ์ขึ้นเป็นอาราม หลวงและได้รวบรวมตำรายา ตำรานวด แล้วให้แสดงไว้ตามศาลารายเพื่อให้ประชาชนได้ศึกษาโดยทั่วกัน รวมทั้งทรงโปรดให้ปั้นรูปปั้นถาษิตัดตน ๘๐ ท่า ซึ่งทำด้วยดีบุกต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๓ ได้ทรงให้หล่อใหม่เป็นโลหะ และรวบรวม ตำราการแพทย์แผนไทยและตำรานวดบันทึกไว้บนศิลาหินอ่อน ๖๐ ภาพแสดงไว้ตามศาลารายเพื่อให้ประชาชนได้ศึกษาและนำไปรักษา ตัวเอง ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ได้เปิดให้มีการสอนวิชาการแพทย์แผนไทยและ แบ่งตำราการนวดเป็นภาควิชาที่ตลศาสตร์เรียกว่า “ตำรานวดฉบับหลวง” ในสมัยรัชกาลที่ ๗ ได้แบ่งการประกอบโรคศิลปะออกเป็น “แผนปัจจุบัน” และ “แผนโบราณ” โดยแบ่งแผนโบราณเป็น ๔ สาขา ได้แก่ สาขาเวชกรรม แผนโบราณ สาขาเภสัชกรรมแผนโบราณ สาขามดุงครรภ์แผนโบราณ และ สาขานวดแผนโบราณ ใน พ.ศ. ๒๔๗๙ ได้มีการตัดนวดแผนโบราณออกไป ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๔๔ กระทรวงสาธารณสุขได้มีประกาศให้เพิ่มสาขาการ นวดไทยเข้าไว้ในสาขาแพทย์แผนไทยอีก

ในปัจจุบันการนวดไทยแผนโบราณเป็นที่นิยมและมีชื่อเสียงไปทั่วโลกการนวดแผนไทยได้มีการแบ่งออกเป็น ๒ สาย คือสายราชสำนักและสายเชลยศักดิ์การนวดแบบสายราชสำนักเป็นการนวดโดยใช้มือเท่านั้นท่วงท่าที่ใช้ในการนวดมีความสุภาพเรียบร้อยและมีข้อกำหนดในการเรียนมากมาย เป็นการนวดที่ใช้ในระดับเจ้านายชั้นผู้ใหญ่การนวดแบบสายเชลยศักดิ์เป็นการนวดที่ไม่มีพิธีรีตองมากนักในการนวด อีกทั้งยังสามารถใช้วัยวะอื่นๆ นอกจากมือในการนวดได้เช่น ศอก เข่า เท้า เพื่อช่วยทุ่นแรงในการนวดได้ เป็นการนวดที่ใช้ในระดับชาวบ้าน

โดยการนำท่านวดต่าง ๆ ของไทยมาเป็นอัตลักษณ์มาดัดทอนเส้นสาย ผ่านวิธีการทางทัศนศิลป์ได้รูปแบบแผนภาพอัตลักษณ์ท่านวดต่างๆ เป็นฐานข้อมูลเพื่อใช้ในการออกแบบ ประกอบไปด้วยอัตลักษณ์จากท่านวด ดังนี้

1. อัตลักษณ์ท่านวดคอ บ่า ไหล่
2. อัตลักษณ์ท่านวดหลัง
3. อัตลักษณ์ท่านวดเท้า
4. อัตลักษณ์การนวดน้ำมัน

ภาพที่ 6 อัตลักษณ์ท่านวดคอ บ่า ไหล่

ภาพที่ 7 อัดลักษณะท่านวดหลัง

ภาพที่ 8 อัดลักษณะท่านวดเท้า

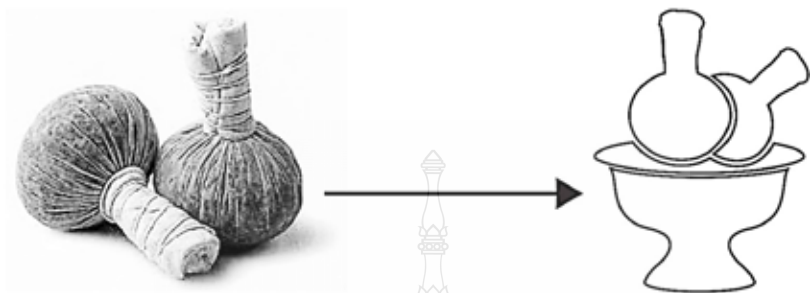

ภาพที่ 9 อัดลักษณะการนวดน้ำมัน

อัตลักษณ์ลูกประคบ

ลูกประคบสมุนไพรเป็นภูมิปัญญาที่มีมาแต่โบราณ เป็นการนำสมุนไพรท้องถิ่นชนิดต่างๆ มาใช้ประโยชน์ในการคลายกล้ามเนื้อ ลดอาการปวดเมื่อย บำรุงผิวพรรณ ลูกประคบสมุนไพรที่มีพืชสมุนไพรเป็นส่วนประกอบ ได้แก่ ไพล ขมิ้นชันและตะไคร้ อาจผสมสมุนไพรชนิดอื่น เช่น ผิวมะกรูด ใบมะขาม ใบส้มป่อย ใบหนาด ใบพลับพลึง การบูร พิมเสน ลูกประคบสมุนไพรอยู่ด้วยกันหลายสูตรทั้งนี้ขึ้นอยู่กับแต่ละพื้นที่ ซึ่งจะใช้สมุนไพรที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้นๆ เป็นส่วนประกอบ การทำลูกประคบสมุนไพรแบบแห้ง โดยนำสมุนไพรมาทำความสะอาดแล้วแล้วหั่นเป็นชิ้นเล็ก ๆ ทำให้แห้งโดยการอบหรือตากแดด และห่อสมุนไพรแห้งด้วยผ้าดิบหรือผ้าฝ้าย แล้วมัดให้แน่นเป็นลูกกลมๆ หรืออาจทำเป็นหมอน หรือ ถุงผ้า จากนั้นนำไปนึ่งให้ร้อนๆ วางประคบตามส่วนต่างๆ ของร่างกาย เพื่อช่วยลดอาการปวด เมื่อย คลายกล้ามเนื้อ ส่วนกลิ่นของน้ำมันระเหยในสมุนไพร การบูร และพิมเสน ช่วยเพิ่มการไหลเวียนของเลือดทำให้ร่างกายรู้สึกสดชื่น ผ่อนคลายความเครียด วัสดุอุปกรณ์ในการทำสมุนไพรลูกประคบ ตำรับยาประคบสมุนไพร ตำรับยาประคบแก้ปวดเมื่อย เคล็ด ชัด ยอก ตัวยาสมุนไพรปริมาณ รสยา

สมุนไพรที่ใช้ทำลูกประคบ ได้แก่ เหง้าไพลสด เหง้าขมิ้นอ่อน เหง้าขมิ้นชัน ต้นตะไคร้ ผิวมะกรูด ใบมะขาม ใบส้มป่อย การบูร พิมเสน เถาเอ็นอ่อน

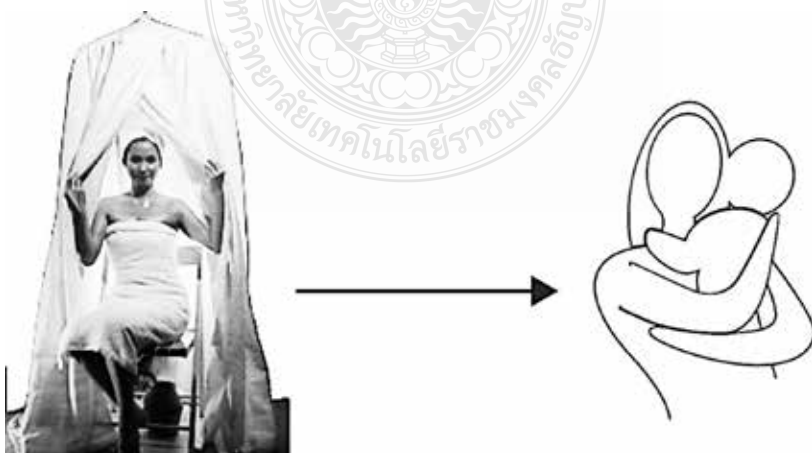
ภาพที่ 10 อັถลัษณัฏฐกัประคบ

อັถลัษณัฏฐการผดุงครรรกัไทย

การผดุงครรรกัไทย หรือการผดุงครรรกัแผนโบราณ เป็นศาสตรัแขนงหนึ่ในหลักวิชาการแพทยัแผนไทยเกัียวกับการดูแลมารดาและทารก ตั้งแตัระยะเรั่มตั้งครรรกัจนกระทั่งคลอด ดัังนั้นแพทยัผดุงครรรกัแผนโบราณหรือที่เรัียกกัันว่าหมอดัาแย้ จัึงมีหน้าทึ่ให้คัาแนะนัา ดูแล แกัไข ป้องกัันอาการตัาง ๆ ของผู้หญัิง ตั้งแตัเรั่มตั้งครรรกัจนครบกำหนดคลอดทำหน้าทึ่ทำคลอดตลอดจนดูแลสุขภาพมารดาหลังคลอดและทารกแรกเกัิดด้วยกรรมวิธัีการแพทยัแผนไทย แพทยัผดุงครรรกัแผนโบราณต้องมีควัามรู้เกัียวกับควัามเปลัียนแปลงที่เกัิดขัึ้นกับสตรี เมัือเรั่มตั้งครรรกัจนถึงหลังคลอด การทำคลอดและการดูแลมารดาและทารกหลังคลอด หลักวิชาการแพทยัแผนไทยมีรายละเอัียดท้งหมดในคัมภัีรปุณณัจฉินดาและบางตอนของคัมภัีรมาหาโชติรัถ โดยเฉพา่ในคัมภัีรปุณณัจฉินดา มีรายละเอัียดของการตั้งครรรกัจนกระทั่งคลอดและโรคตัาง ๆ อันอาจเกัิดกับทารก ที่คลอดออกมาดัังนี้

1. การปฏิสนธิ การตั้งครรภ์ และการคลอด หลักวิชาการแพทย์แผนไทยอธิบายว่า สตรีนั้นตั้งแต่กำเนิดมาจากครรภ์มารดา มีความแตกต่างจากเพศชายในเชิงสรีระอยู่ 4 ประการ คือ มีถิ่นประโยธ (เต้านม) จริตกิริยา (การแสดงออกของร่างกาย) ที่ประเวณี (ช่องคลอด) และต่อมโลหิตระดู (มดลูก) ผู้เป็นแพทย์ผดุงครรภ์แผนโบราณ จำเป็นต้องมีความรู้ในเรื่องกายวิภาคและสรีระของสตรีเป็นอย่างดี จึงจะรู้และเข้าใจในหลักวิชาการผดุงครรภ์

2. การบริหารสตรีหลังคลอด ความโดดเด่นอีกประการหนึ่งในหลักวิชาการผดุงครรภ์ไทย คือการดูแลสุขภาพมารดาหลังคลอดด้วยการ “อยู่ไฟ” โบราณเชื่อว่า ในระยะหลังคลอดใหม่ ๆ ทั้งทารกและมารดา อาจเกิดอันตรายได้ง่าย จึงให้มารดาหลังคลอดอยู่ไฟ เชื่อว่า ความร้อนเป็นสิ่งบริสุทธิ์สามารถเผาผลาญสิ่งที่เป็นโทษได้ การอยู่ไฟจะช่วยให้เลือดลมของมารดาหลังคลอดไหลเวียนดีขึ้น ลดการเกร็งและปวดเมื่อยของกล้ามเนื้อ ช่วยให้แผลฝีเย็บหายเร็วขึ้น

ภาพที่ 11 อัตลักษณ์การผดุงครรภ์ไทย

อัตลักษณ์จากฤๅษีดัดตน

ความเป็นมาของกายบริหารแบบฤๅษีดัดตนที่ปรากฏนั้น เริ่มเมื่อครั้งที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงบูรณปฏิสังขรณ์วัดโพธาราม (ปัจจุบันคือวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม) เมื่อ พ.ศ.2331 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รวบรวมตำรายาและรูปปั้นฤๅษีท่าดัดตนเพื่อเป็นวิทยาทานแก่พสกนิกร แต่รูปปั้นที่จัดสร้างในคราวนั้นปั้นด้วยดินจึงเสียหายเสื่อมโทรมไปได้ง่าย ต่อมาใน พ.ศ.2379 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หล่อรูปฤๅษีดัดตนด้วยชิน (สังกะสีผสมดีบุก) จำนวน 80 ท่า ตั้งไว้ตามศาลาราย ให้บุคคลต่างๆ ร่วมแต่งโคลงสี่สุภาพ บรรยายวิธีดัดตนและประโยชน์ จารึกไว้ประกอบท่าฤๅษีดัดตนแต่ละท่าที่ปั้นไว้ โดยพระองค์ได้ทรงพระราชนิพนธ์ด้วย 6 บท

การปั้นท่ากายบริหารเพื่อฟื้นฟูและส่งเสริมสุขภาพโดยใช้ “ฤๅษี” เป็นแบบนั้น เพราะคนไทยล้วนรู้ว่าฤๅษีเป็นผู้บำเพ็ญศีลภาวนา ท่าทางที่ฤๅษีบริหารร่างกายจึงน่าเชื่อถือและน่าจะได้ผลดี อีกทั้งศาสตร์ต่างๆ ของไทยเคารพนับถือฤๅษีเป็นครู การใช้ฤๅษีเป็นแบบจึงเป็นอุบายที่แยบคายเพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือ และความขลัง

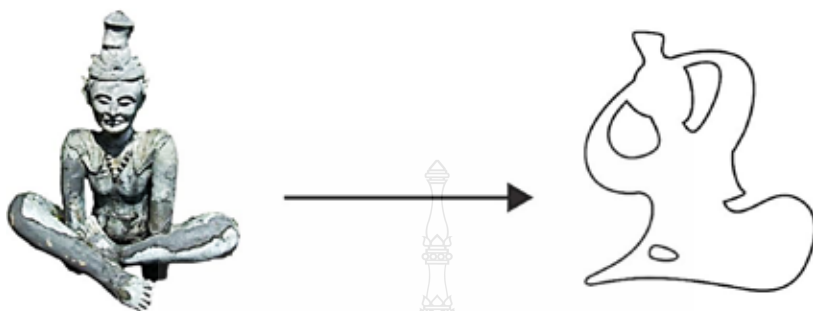
ฤๅษีดัดตนเป็นกายบริหารอันเป็นภูมิปัญญาไทยแขนงหนึ่ง อาจจัดอยู่ในศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการนวดไทย เนื่องจากใช้หลักการดัดส่วนต่างๆ ของร่างกายและการบริหารลมหายใจเป็นหลัก โดยอาจมีการนวดผสมผสานอยู่ด้วยในบางท่า กายบริหารแบบฤๅษีดัดตนมีท่าต่างๆ ที่ครอบคลุมทุกส่วนของร่างกาย ซึ่งท่อน้ำที่เกี่ยวกับการเคลื่อนไหวตั้งแต่ศีรษะจรดปลายเท้า จึงช่วยฟื้นฟูสุขภาพทำให้ร่างกายแข็งแรงมีสุขภาพดี ลดความตึงของเอ็น ประสาทและกล้ามเนื้อ ช่วยให้การเคลื่อนไหวของร่างกายคล่องแคล่ว

จิตใจสบาย คลายความตึงเครียด เป็นศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการนวดไทย ที่ครอบคลุมทุกส่วนของร่างกาย ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในหัวข้อบูรพาจารย์ ด้านการแพทย์แผนไทยว่าฤๅษีเป็นนักบวชพวกหนึ่ง มีมาก่อนพุทธกาล สละบ้านเรือนออกไปบำเพ็ญพรตเพื่อแสวงหาความสุขสงบตามป่าเขาด้วยการบำเพ็ญเพียรภาวนา การนั่งสมาธิอยู่เป็นเวลานานๆ ทำให้มีอาการปวดเมื่อย การไหลเวียนของ “เลือด” และ “ลม” ตามเส้นต่างๆ เกิดติดขัด จนเกิดโรค และอาการต่างๆ ตามมา การดัดตนจึงช่วยบรรเทา ผ่อนคลาย และฟื้นฟูสมรรถนะของร่างกายให้เป็นปกติ ศาสตร์ฤๅษีดัดตนของไทยอาจมีส่วนที่คล้ายกับศาสตร์โยคะของอินเดีย แต่ท่าฤๅษีดัดตนของไทยส่วนใหญ่เป็นท่าที่สุภาพ ไม่ผาดโผน หรือฝืนตนจนรุนแรงเกินไป ท่าดัดตนของไทยเหล่านี้มักเป็นท่าดัดตามอิริยาบถของคนไทยซึ่งสามารถเรียนรู้และปฏิบัติได้ง่าย

โดยได้นำท่วงท่าการดัดตนมาตัดทอนเส้นสาย ผ่านวิธีการทางทัศนศิลป์ได้รูปแบบแผนภาพอัตลักษณ์ท่านวดต่างๆ เป็นฐานข้อมูลเพื่อใช้ในการออกแบบ ดังต่อไปนี้

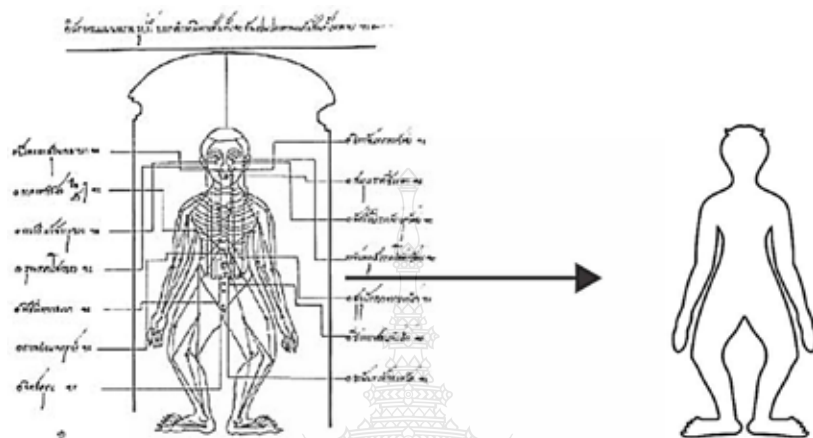
ภาพที่ 12 อัตลักษณ์จากฤๅษีดัดตนท่าที่ 1

ภาพที่ 13 อัตลักษณ์จากภาษาตัดตนท่าที่ 2

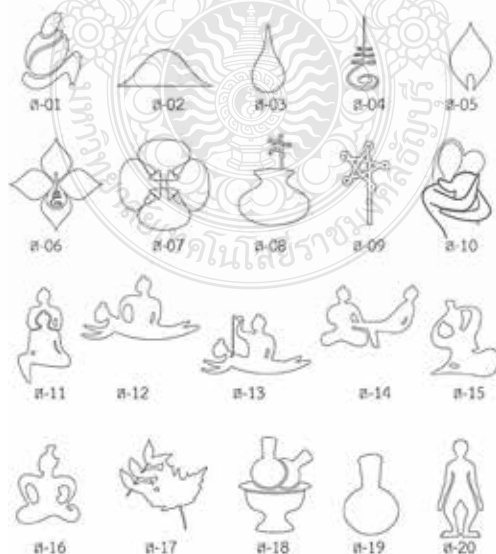
อัตลักษณ์จากเส้นประธานสิบ

เส้นประธาน คือ เส้นซึ่งเป็นหลักสำคัญของวิชาการนวดไทย ตามที่บูรพาจารย์ได้ถ่ายทอดสืบต่อกันมา เชื่อกันว่ามีเส้นอยู่ในร่างกายถึง 72,000 เส้น แต่ที่เป็นเส้นประธานแห่งเส้นทั้งปวงมีเพียง 10 เส้นเท่านั้น เส้นประธานเป็นทางเดินของลม ซึ่งเป็นพลังงานในที่หล่อเลี้ยงร่างกายให้ทำงานได้ตามปกติ ความสำคัญของเส้นประธาน เส้นประธานมีความสำคัญต่อการบำบัดรักษาโรคด้วยวิธีการนวดไทย เพราะเป็นโครงสร้างที่ใช้ในการอธิบายถึงความ เป็นปกติสุข และความผิดปกติของร่างกายได้ โดยเฉพาะความผิดปกติซึ่งมีสาเหตุมาจากการติดขัดหรือกำเริบของลม จึงสามารถนำมาใช้ในการตรวจ วินิจฉัยหาสาเหตุของความผิดปกตินั้น ว่ามีความสัมพันธ์กับเส้นประธานเส้นใด รวมทั้งสามารถกำหนดวิธีการนวดรักษา ที่สอดคล้องสัมพันธ์กับเส้นประธานนั้นได้อย่างมีหลักการ

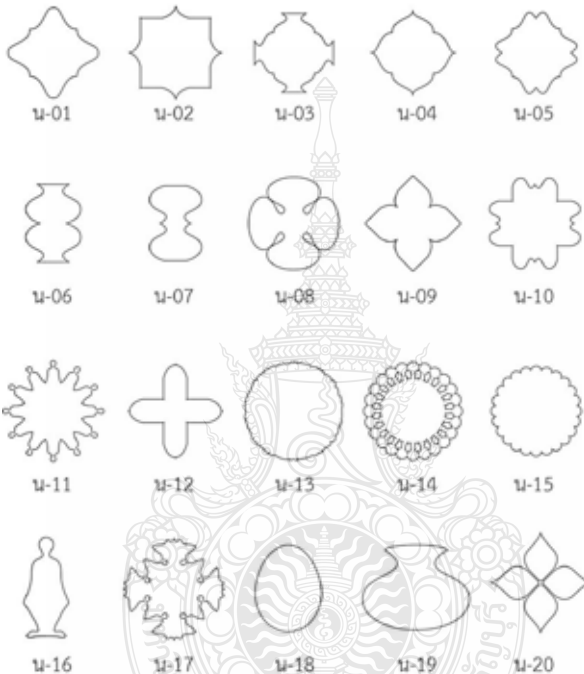
ภาพที่ 14 อัดลักษณะจากเส้นประฐานสิบ

ภาพสื่อความหมาย

ภาพที่ 15 ภาพแสดงรูปอัดลักษณะเพื่อสื่อความหมาย การแพทย์แผนไทย

ภาพนามธรรม

ภาพที่ 16 ภาพแสดงรูปจากการลดทอนและเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์
เพื่อใช้ในการออกแบบ

2. **ข้อกำหนดจากสมมุติฐาน** หมายถึง การออกแบบที่คำนึงถึงการเกิดขึ้นงานออกแบบในบริบทต่างๆ สอดคล้องกับการกำเนิดของโรคภัยต่างๆ ของผู้ใช้ในการแพทย์แผนไทย ประกอบด้วย 4 สมมุติฐานการออกแบบได้แก่

2.1 ธาตุสมมุติฐาน ที่มีรูปแบบเป็นองคภาพพ ส่วนย่อยสัมพันธ์แลเกี่ยวข้องกับส่วนใหญ่เกิดจากสิ่งหนึ่งกระทบต่อสิ่งหนึ่งไปเรื่อยๆ ใน

ลักษณะองค์รวม คล้ายการเกิดของลมและพายุภายในร่างกายคือสุขภาพ และอาการมูลเหตุแห่งโรคภัยของผู้ใช้ดินเป็นสถานที่เกิดเหตุ ไฟเป็นตัวตั้ง ต้นปฐมเหตุแห่งความร้อนโดยส่งให้เกิดลม จากนั้นจึงไปพัดพาน้ำให้เคลื่อน โดยการออกแบบควรประกอบด้วยธาตุทั้ง 4 ในลักษณะที่รับรู้ แล้วรู้สึกได้ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1.1 อุตุสมุฏฐาน : ออกแบบให้เหมาะสมกับภูมิอากาศ เช่น อากาศในประเทศไทย เป็นประเทศในกลุ่มเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งอยู่ใน กลุ่มประเทศที่ร้อนชื้น ดังนั้นการออกแบบจำเป็นต้องคำนึงถึงการระบาย อากาศที่เหมาะสมนั่นเอง

2.1.2 อายุสมุฏฐาน : หมายถึง การต้องการลดอายุผู้ใช้ บริการการแพทย์แผนไทย จากปัจฉิมวัย ให้ลดลงมาเป็นช่วงของมัชฌิมวัย นั่นคือผู้ใช้บริการครอบคลุมอายุต่ำกว่า 32 ปีนั่นเอง

2.1.3 กาลสมุฏฐาน : หมายถึง การออกแบบโดยคำนึงถึง องค์ประกอบของช่วงเวลา ที่ส่งเสริมให้เกิดความสวยงาม ได้แก่ ช่วงเวลาที่ ผลิตรายการรับแสงจะเกิดเงาตกทอดที่สวยงามเป็นต้น หรือช่วงเวลาในการนำ เสนอและจัดแสดงแพทย์แผนไทย หรือผลิตรายการที่พัฒนาขึ้นอย่างเป็นลำดับ

2.1.4 ประเทศสมุฏฐาน : หมายถึงการออกแบบที่คำนึง ถึงองค์ประกอบของสถานที่ และใช้วัสดุในท้องถิ่นก่อให้เกิดความประหยัด และเชื่อมโยงกับผู้ผลิตในชุมชน (อรัญ วานิชกร. 2556).

2.2 สัปายะ หมายถึง การออกแบบให้เกิดความสบาย โดยจะ มีองค์ประกอบ 7 ประการ

2.2.1 สบายการอยู่ (อวาสสัปายะ) ส่งเสริมการอยู่ เหมาะสม สบาย สอดคล้องกับความต้องการของผู้รับบริการ

2.2.2 สบายการไป (โคจรสัปปายะ) เป็นเรื่องของทำเลที่ตั้ง และการออกแบบบริเวณสัญจรการเดินทาง เชื่อมโยงส่วนต่างๆ มีระยะพอเหมาะ ไม่ไกลเกินไปนัก

2.2.3 สบายพุดคุย (ภัสสสัปปายะ) การพุดคุยที่เหมาะสมในหมู่คนดี ไม่พุดมากหรือน้อยเกินไป

2.2.4 สบายคบคน (บุคคลสัปปายะ) เป็นที่พบบปะของคนไทย มีความเป็นมิตร มีอัธยาศัยไมตรีเป็นที่พบบปะของผู้รักสุขภาพ

2.2.5 สบายการกิน (โภชนสัปปายะ) การออกแบบที่ส่งเสริมและสอดคล้องกับพฤติกรรมกรรมการบริโภค อาหาร ยารักษาโรค และบริบทการบริโภคอื่นๆของการแพทย์แผนไทย

2.2.6 สบายอากาศ (อุตุสัปปายะ) การออกแบบและคัดเลือกวัสดุที่เหมาะสม มีการระบายอากาศที่ดี

2.2.7 สบายท่าทาง (อิริยาปถสัปปายะ) เช่นการออกแบบเฟอร์นิเจอร์ที่สอดคล้องกับพฤติกรรมการนั่ง การนอน การบำบัดเคลื่อนไหว ได้สะดวก อิสระ วางตนได้เหมาะกับกาลเทศะ

2.3 หัตถกรรม เนื่องจากศาสตร์ของการนวดไทยนั้น เป็นทักษะขั้นสูงของการใช้มือ เช่น เพ้น ขยี้ รูด กด ฯลฯ ล้วนมีกรรมวิธีเฉพาะที่มุ่งผลจากการสัมผัสที่แตกต่างกันดังนั้นหากอุปกรณ์หรือผลิตภัณฑ์ที่ตกแต่งหรือใช้สอยที่เกี่ยวข้องกับสปาและการแพทย์แผนไทย ควรจักคำนึงถึงคุณค่าทางภูมิปัญญาต่างๆ เหล่านี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งของความงาม ที่ไม่สามารถเข้าใจจากข้อมูลวัตถุยภูมิได้ หากต้องสอบถามผู้รู้ที่รู้จริง และไม่สามารถเร่งรัดช่วงเวลาในการซึมซับความรู้สึก ในคุณค่าแห่งภูมิปัญญาดังกล่าวได้

2.4 องค์การแพทย์ หมายถึง เนื่องจากการแพทย์แผนไทยเป็นการแพทย์ที่เน้นองค์รวมในการรักษา ดังนั้นการออกแบบที่ต้องคำนึงถึงเอกภาพในส่วนย่อย ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ และสอดคล้องต่อเนื่องกันเป็นองค์รวม

3. ข้อกำหนดด้านประโยชน์ใช้สอย ที่ใช้ในพื้นที่ให้บริการสพการแพทย์แผนไทย

1. ชุดเฟอร์นิเจอร์สำหรับการตกแต่งส่วนพักคอย

บริเวณลานโล่ง ควรใช้เฟอร์นิเจอร์สานวัสดุ ผักตบชวา เนื่องจากวัสดุและการผลิตนี้จะมีในแถบภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และมีชื่อเสียงในประเทศไทยเป็นอย่างมาก เป็นต้น หรือหากเป็นการปั้นดิน ควรใช้ดินเผาแบบไม่เคลือบผิว สีธรรมชาติ เช่นเครื่องปั้นดินเผาเกาะเกร็ด เป็นต้น ตามข้อกำหนด โดยใช้วัสดุมาตรฐานการออกแบบ และเฟอร์นิเจอร์จะมุ่งคำนึงถึงการออกแบบที่เข้าถึง สบายๆ เป็นสำคัญ

2. ชุดโคมไฟตกแต่งเพื่อสร้างบรรยากาศให้กับบริเวณต่าง ๆ ของอาคาร

ควรใช้เอกลักษณ์ไทยจากผลิตภัณฑ์หัตถกรรมในอดีต เช่น จากสุ่มไก่ ไซจับปลา เป็นต้น แสดงความเป็นหัตถกรรมจากมือ เนื่องจากการหัตถการแผนไทย เป็นมุ่งเน้นและส่งเสริมให้เกิดคุณค่าของการใช้หัตถะ โดยใช้วัสดุตามมาตรฐานการออกแบบ

3. ส่วนจัดแสดงผลิตภัณฑ์ส่งเสริมสุขภาพ (Display) เพื่อแสดงให้เห็นกาลมาตรฐาน ในการนำเสนอผลิตภัณฑ์สำหรับ นวด นวด อบ ประคบ ต่าง ๆ โดยใช้วัสดุตามมาตรฐานการออกแบบ

4. ผลิตภัณฑ์ ภาชนะเพื่อการใช้งานสพานวดไทยใช้ภาชนะ 4 ภาคของประเทศไทยโดยใช้วัสดุตามมาตรฐานการออกแบบ

5. ระบบป้าย (Signage) เพื่อสื่อสารโซนต่างๆ ภายนอก และภายในอาคารด้วยหลักการออกแบบเพื่อมวลชน (Universal Design) เพื่อต่อการสื่อสารก้าวข้ามภาษา ประเทศมาตรฐาน และเข้าใจได้ในทุควัยตามแนวทาง อายุมาตรฐาน

4. ข้อกำหนดจำนวนผลิตภัณฑ์ที่ออกแบบ ในสปร่วมสมัยจากอัตลักษณ์หัตถเวชรกรรมไทย จำนวน 10 ชิ้น ดังนี้

1. แก้วนั่งพักคอย
2. โคมไฟ
3. ฉากกั้น
4. ชุดชงชาสมุนไพร
5. ชั้นวางยาสมุนไพรไทย
6. โต๊ะกลาง
7. ถาด
8. ที่ตั้งกายาน หรือที่ตั้งรูปหอมอโรมา
9. ภาชนะ
10. ศิลปะตกแต่งผนัง

ภาพที่ 17 ภาพแสดงการออกแบบผลิตภัณฑ์ตกแต่งสจากอัตลักษณ์นวดไทย

ต้นแบบที่ได้จากการคัดเลือกโดยผู้วิจัยเพื่อผลิตต้นแบบ 2 รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ตั้งกายาน หรือที่ตั้งธูปหอมอโรมาและรูปแบบผลิตภัณฑ์ชุดชงชาสมุนไพร ดังภาพ

ภาพที่ 18 ภาพต้นแบบที่ตั้งกำยาน หรือที่ตั้งรูปหอมโรมาน
และคัดเลือก 2 รูปแบบเพื่อยืนยันจิตสิทธิบัตร ได้แก่รูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ตั้งกำยาน หรือ
ที่ตั้งรูปหอมโรมานรูปแบบแก้วอึ้งพักคอย

ภาพที่ 19 ภาพต้นแบบชุดชงชาสมุนไพร

จากนั้นประเมินความพึงพอใจโดยการประชุมกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ด้านออกแบบและด้านการแพทย์แผนไทย ได้แก่ อธิบดีและผู้อำนวยการ สำนักยุทธศาสตร์กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทย โดยจากการประชุมกลุ่มผู้เชี่ยวชาญได้แสดงทัศนะต่อการประเมินเป็น 4 ด้าน ดังนี้

1. ด้านความเป็นตัวแทนของอัตลักษณ์หัตถเวชกรรมไทย

1.1 สามารถแสดงเป็นตัวแทนของอัตลักษณ์หัตถเวชกรรมไทยได้

1.2 ง่ายต่อความเข้าใจในการสื่อสารอัตลักษณ์หัตถเวชกรรมไทย

1.3 สอดคล้องกับภาพลักษณ์หัตถเวชกรรมไทย

1.4 สามารถสร้างความเป็นเอกภาพให้กับอัตลักษณ์หัตถเวชกรรมไทย

1.5 ง่ายต่อการสร้างการจดจำในอัตลักษณ์หัตถเวชกรรมไทย

2. ด้านประโยชน์ใช้สอยผลิตภัณฑ์

2.1 ข้อกำหนดการออกแบบมีความเหมาะสมกับแต่ละรูปแบบ

2.2 ผลิตภัณฑ์มีประโยชน์ใช้สอยที่เหมาะสมกับสปาไทยร่วมสมัย

2.3 ประโยชน์ใช้สอยสามารถประยุกต์ใช้ได้เหมาะสมกับการตกแต่งสปา

3. ด้านวัสดุและการผลิต

3.1 ใช้วัสดุได้เหมาะสม

3.2 มีโทนสีและผิวสัมผัสของวัสดุสร้างบรรยากาศแบบไทย

3.3 มีความเหมาะสมต่อการผลิตด้วยหัตถกรรมท้องถิ่น

4. ด้านสุนทรียภาพของผลิตภัณฑ์

4.1 มีความสอดคล้องกับรูปแบบการตกแต่งภายในอาคาร ลักษณะไทย

4.2 มีความสวยงามของเส้นสาย รูปทรงผลิตภัณฑ์

4.3 มีความมีเอกภาพของผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ที่ออกแบบ

4.4 มีคุณค่าของการออกแบบ

4.5 เป็นผลิตภัณฑ์ที่ส่งเสริมบรรยากาศที่พิเศษ ในระดับบน

สรุป

ภูมิปัญญาทางด้านหัตถกรรมและวัสดุท้องถิ่นหลัก ที่ใช้ในการออกแบบและผลิตผลิตภัณฑ์ในการตกแต่งสปร่วมสมัยนั้น สรุปได้ 3 วัสดุได้แก่ 1. วัสดุที่ใช้ในการขึ้นโครงสร้างและหัตถกรรมประเภทจักสานคือไม้ไผ่ 2. วัสดุที่ใช้ในการออกแบบและผลิตภาชนะคือ หัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาเกาะเกร็ด 3. วัสดุประเภทผ้าทอมือใช้เพื่อสร้างบรรยากาศและให้กับพื้นที่ ในส่วนของวัสดุหลักในการประกอบขึ้นรูปโครงสร้าง หรือไม้ไผ่ซึ่งเป็นองค์ประกอบหลักในการออกแบบผลิตภัณฑ์เพื่อการตกแต่งสปร เนื่องจากไม้ไผ่เป็นวัสดุที่ปลูกทดแทนได้ง่ายโตเร็ว และสะท้อนความเป็นธรรมชาติ ความเป็นหัตถกรรมและความเป็นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยแหล่งการผลิตเฟอร์นิเจอร์และของตกแต่งจากไม้ไผ่นี้จะอยู่ที่จังหวัด

นครนายกและจังหวัดปราจีนบุรี ที่มีการผลิตเฟอร์นิเจอร์จากไม้ไผ่มาก
ตลอดจนการจักสานวัสดุที่มีความละเอียดอ่อนสวยงามของอำเภอ
พนัสนิคม จังหวัดชลบุรีวัสดุไม้ไผ่จึงมีความเหมาะสมกับการวิจัยครั้งนี้
มากตลอดจนวัสดุใช้ในการออกแบบและผลิตภาชนะในสปาคือวัสดุจาก
ดินเผา (Terracotta) ดาบลเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ซึ่งมีคุณลักษณะของ
ผิวสัมผัสที่เป็นธรรมชาติ เป็นงานหัตถกรรมที่มีลวดลายเฉพาะของท้องถิ่นที่
มีความประณีต ยังคงสีสันทนของดินสีน้ำตาลแดง หรือหากใช้อุณหภูมิสูงจะเป็น
สีเข้มจนถึงดำ ตลอดจนวัสดุผ้าทอมือจากทางภูมิภาคตะวันออกเฉียงใต้หรือ
อีสานของไทย ล้วนแต่มีความเหมาะสมของวัสดุ โทนสี และมีภูมิปัญญาด้าน
หัตถกรรมที่เป็นองค์ประกอบหลักวัสดุหลักทั้ง 3 นี้ มีความเหมาะสมและ
มีโทนสีที่เป็นธรรมชาติสอดคล้องและกลมกลืนกับบรรยากาศการตกแต่ง
สปาแบบแนวรูปแบบไทย (Thai Style) แนวรูปแบบตะวันออก (Oriental
Style) ตลอดจนแนวทางที่สอดคล้องกับบรรยากาศของประเทศที่มี
ภูมิอากาศร้อนชื้น (Tropical Style) ซึ่งล้วนแต่มีไม้ไผ่เป็นวัสดุท้องถิ่น
ของพื้นที่นี้

อภิปรายผล

การวิจัยครั้งนี้สอดคล้องกับการวิจัยเรื่อง ผลิตภัณฑ์ที่ระลึกองค์กร
จากภูมิปัญญาท้องถิ่นของอรัญ วานิชกร โดยผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญา
ท้องถิ่นด้านหัตถศิลป์ที่นำไปใช้ในการวิจัยครั้งนี้ทั้งหมด 4 ประเภทหลักๆ คือ
1.งานเครื่องปั้นดินเผา 2.งานไม้ 3.งานผ้า 4.งานจักสานโดยใช้วัสดุพื้นถิ่นที่
มีอัตลักษณ์ของไทยมาออกแบบแนวคิดการบูรณาการร่วมกันกับแนวคิด
รูปแบบชีวิตร่วมสมัยของสังคมปัจจุบัน เป็นสื่อชนิดหนึ่งที่ช่วยเหลือสังคม

ชุมชนและสิ่งแวดล้อมหรือ CSR (Corporate Social Responsibility) โดยใช้หลักทฤษฎีการออกแบบและการปรับเปลี่ยนประโยชน์ใช้สอยของผลิตภัณฑ์ ที่คำนึงถึงหน้าที่ใช้สอย (Function) ความอรรถประโยชน์ สร้างความคุ้มค่าให้แก่ผู้บริโภคโดยการสนับสนุนและให้ความช่วยเหลือด้านการตลาด ตลอดจนการรับรองคุณภาพของสินค้าโดยแบรนด์ขององค์กรให้กับชุมชน ซึ่งจะช่วยสร้างงาน สร้างรายได้ เพิ่มช่องทางการจัดจำหน่าย และมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าท้องถิ่น สอดคล้องกับนโยบายเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ที่มุ่งเน้นการใช้ทุนทางความคิดสร้างสรรค์เพื่อยกระดับสินค้าในชุมชน อีกทั้งยังเป็นการเป็นการสืบทอด ต่อยอดและอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยให้ดำรงอยู่ต่อไป ตลอดจนใช้วัสดุและการผลิตด้วยมือที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ลดค่าใช้จ่ายในเรื่องวัสดุและกระบวนการผลิต ลดพลังงานในระบบอุตสาหกรรม จากฐานการผลิตแบบหัตถอุตสาหกรรมจากชุมชน แทนผลิตภัณฑ์เดิมโดยการวิจัยออกแบบผลิตภัณฑ์ตกแต่งสปา ร่วมสมัย จากอัตลักษณ์หัตถเวทกรรมไทยครั้งนี้มีส่วนช่วยส่งเสริมการสร้างงาน สร้างรายได้ เพิ่มช่องทางการจัดจำหน่าย และมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าท้องถิ่น สอดคล้องกับนโยบายเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และยังสามารถสร้างภาพลักษณ์ที่เป็นเอกภาพของร้านนวดสปาไทยได้

ข้อเสนอแนะ

การตกแต่งพื้นที่เพื่อสร้างบรรยากาศที่ดีภายในสปา จำเป็นต้องดูองค์ประกอบรวมที่หลากหลาย ได้แก่ องค์ประกอบของธาตุสมุฏฐาน ได้แก่ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ ซึ่งการตกแต่งด้วยผลิตภัณฑ์จากการวิจัยในครั้งนี้ อาจต้องมีการจัดร่วมกับส่วนตกแต่งทั่วไปอื่น ๆ ที่มีส่วนประกอบ

ของน้ำเพิ่มเติมซึ่งองค์ประกอบรวมอาจไม่จำเป็นต้องผ่านการออกแบบ เพียงใช้รูปแบบของการตกแต่งโดยยกระธรรมชาติเข้ามามีส่วนร่วมในการ ตกแต่งพื้นที่เพิ่มเติมตามความเหมาะสม ได้แก่ น้ำพุ น้ำล้น น้ำตก เพื่อเกิด เสียงจากธรรมชาติ การตกแต่งด้วยต้นไม้ ดอกไม้ เช่นดอกกล้วยไม้ เนื่องจาก สປາไทยนั้นส่วนใหญ่เป็นการใช้ธรรมชาติในการบำบัด หรือสวนเพื่อให้เกิด บรรยากาศที่ร่มรื่น และเย็นและเกิดความเคลื่อนไหวของบรรยากาศภายใน อาคารการจัดแสงสว่าง ดังนั้นควรมีการทำวิจัยต่อเนื่องในองค์ประกอบอื่นๆ ต่อไป เช่นการออกแบบตกแต่งภายใน การออกแบบตกแต่งสถาปัตยกรรม หรือการออกแบบตกแต่งสวนสมุนไพรที่มีองค์ประกอบร่วม และมีความ เหมาะสมกับการตกแต่งสປาต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- สถาบันการแพทย์แผนไทย กรมการแพทย์. (2557). **คู่มือการดูแลสุขภาพ ด้านการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก ในพระบรมราชูปถัมภ์.
- อรัญ วานิชกร. (2556). **แนวความคิดการออกแบบภาพลักษณ์การแพทย์แผน ไทย**. หนังสือประกอบการบรรยายนิทรรศการสุนทรียะอภัย ภูเบศร ณ อาคารพิพิธภัณฑ์แพทย์แผนไทยอภัยภูเบศร จังหวัด ปราจีนบุรีวันที่ 22 ธันวาคม 2556.
- อรัญ วานิชกร.(2556). **การศึกษากระบวนการเขียนภาพร่างทัศนียภาพ เพื่อการออกแบบผลิตภัณฑ์ชุมชน** ทนุวิจัยคณะศิลปกรรม ศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

- อรัญ วานิชกร. (2556). **องค์ความรู้ ภูมิปัญญาไทย: การออกแบบและสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ร่วมสมัย**. กรุงเทพฯ: วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 15(2), 30.
- เอกสารการประกอบสมัชชาสุขภาพเฉพาะประเด็นว่าด้วย **แผนยุทธศาสตร์การนวดไทย มรดกไทย สู่มรดกโลก 2556-2559**.
- สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.). (2556). **นโยบายและยุทธศาสตร์การวิจัยของชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2555-2559)**. เข้าถึงได้จาก http://www.nrct.go.th/th/NewsSection/tabid/78 /ctl/Article View/mid/388/articleId/515/--.aspx#.U0EMW_l_uNY.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ(สศช.).(2553). **นโยบายเศรษฐกิจสร้างสรรค์**. เข้าถึงได้จาก file:///C:/Users/Win/Downloads/data_0225130611.pdf.
- วิรุณ ตั้งเจริญ. (2554). **ศิลปกรรมร่วมสมัย : การเรียนรู้และสร้างสรรค์**. กรุงเทพฯ. วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 14 (1),15.